

บทที่ 1

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว

Symbolic Interaction Theory of Family

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว นับเป็นทฤษฎีครอบครัวแรกๆ ที่นำมาใช้เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 1900 และยังคงได้รับความนิยมอยู่จนถึงปัจจุบัน เป็นทฤษฎีที่กำเนิดและใช้กันในระยะแรกเพื่อการศึกษาของนักมนุษยวิทยา ผนวกกับต่อมาได้มีนักคิด นักปรัชญา นักทฤษฎี นักวิจัย และนักวิชาการจากหลากหลายศาสตร์ได้ร่วมกันในการพัฒนาแนวคิดของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ และสมาชิกในครอบครัวได้อย่างลุ่มลึก และสอดคล้องกับปรากฏการณ์จริง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จึงได้รับการยอมรับในวงวิชาการด้านครอบครัวว่าเป็นทฤษฎีที่มีบริบทที่สามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวได้ทั้งในการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ จนถึงปัจจุบัน สำหรับการกล่าวถึงทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวในหนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วยหัวเรื่องสำคัญคือ 1) ความเป็นมาโดยสังเขปของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว 2) นักวิชาการสำคัญของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว 3)

สมมติฐานของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว 4) คำศัพท์ และแนวคิดสำคัญของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว และ 5) ข้อวิพากษ์และข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว

1. ความเป็นมาโดยสังเขป

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวเป็นทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาครอบครัวตั้งแต่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 1900 โดยเป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และยังคงเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมในการประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวโดยการเก็บข้อมูลจากการสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตในสถานการณ์จริง หรือการศึกษาภาคสนามตราบจนถึงปัจจุบัน นับเป็นทฤษฎีที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับกรอบทางความคิดที่มีความสมบูรณ์ในด้านเนื้อหาและยังเป็นทฤษฎีที่ได้มีการปรับและมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญคือทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ของครอบครัวเป็นเพียงทฤษฎีเดียวที่มีบริบทของกระบวนการวิจัยที่มีจุดกำเนิดมาจากทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ และเป็นทฤษฎีที่ส่งผลต่อการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวมากกว่าทฤษฎีอื่นๆ

พัฒนาการของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวแตกต่างจากพัฒนาการของทฤษฎีครอบครัวอื่นๆ เนื่องจากเป็นทฤษฎี

ที่ได้รับการพัฒนามาจากนักคิด นักทฤษฎี นักปรัชญา และนักวิชาการ จำนวนมากตลอดช่วงเวลาของการก่อตั้งนักทฤษฎี อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว สามารถกล่าวได้ว่า ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวเริ่มดำเนินมาจากการนักปรัชญาสายปฏิบัตินิยม (pragmatic philosophers) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ช่วงต้นของศตวรรษที่ 1900 นักปรัชญาที่สำคัญประกอบด้วย วิลเวียม เจนส์ (William James) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ชาร์ล เพียส (Charles Pierce) และ โจเซีย รอยซ์ (Josiah Royce) โดยนักปรัชญาดังกล่าว นับว่ามีอิทธิพลในการร่วมก่อตั้งนักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวและเผยแพร่ทฤษฎีด้วยการสอนนักศึกษาและการฝึกฝนให้นักศึกษาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสมมติฐานและแนวคิด ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวได้รับการพัฒนาและมีความก้าวหน้าจนถึงในปัจจุบัน (Lee & Hass, 1993)

นักปรัชญาสายปฏิบัตินิยมดังกล่าว ได้ให้กำเนิดแนวคิดที่สำคัญในการวางแผนการพัฒนาทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว 4 แนวคิด สรุปสราระสำคัญคือ (LaRossa & Reitzes, 1993)

- 1) แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของโลก โดยแนวคิดนี้อธิบายว่า โครงสร้างของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่คล้ายกับแนวคิดที่หนึ่ง โดยอธิบายว่า โครงสร้างทางสังคมเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3) แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของวัตถุสิ่งของต่างๆ โดยอธิบายว่า วัตถุสิ่งของต่างๆ ไม่มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายของสิ่งเหล่านี้ เกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ กับวัตถุสิ่งของต่างๆ

4) แนวคิดเกี่ยวกับมโนคติที่แนวโน้ม โดยอธิบายว่า แนวคิดหรือมโนคติที่แนวโน้มส่งผลต่อการพัฒนาและต่อคุณค่าของประชาธิปไตย แนวคิดดังกล่าวของนักปรัชญาสายปฏิบัตินิยม เกิดขึ้นในช่วงที่ประชาชนกำลังเผชิญกับความสั่นหวังจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม ที่กระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน อันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลให้ประชาชนที่เคยทำงานที่บ้านหรือทำงานภาคเกษตรในครัวเรือน ต้องออกจากบ้านหรือเปลี่ยนจากการทำงานภาคเกษตรในครัวเรือน ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชาชนจากชนบทไปอยู่ในเมืองหรือใกล้สถานที่ทำงานด้านอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ประชาชนที่ย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมที่เคยอยู่ในชนบท ส่งผลให้ประชาชนกลุ่มดังกล่าวเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถในการจัดการ การดำเนินการหรือควบคุมเกี่ยวกับตนเอง และการมีส่วนร่วมในการจัดการ การดำเนินการหรือการควบคุมสังคมที่เข้าไปอยู่ใหม่น้อยลง

การก่อทำเนิดของแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ทำให้ประชาชนหรือสมาชิกครอบครัวมีความรู้สึกว่าตนเองยังคงมีส่วนในการจัดการหรือการควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง และยังคงมีส่วนร่วมในการจัดการหรือการควบคุมสังคมที่เข้าไปอยู่ใหม่ ด้วยเหตุผล

และความสำคัญดังกล่าว ทำให้แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ได้รับการยอมรับจากนักทฤษฎี นักวิจัย และนักวิชาการที่ศึกษาด้านครอบครัว ตลอดจนได้รับความสนใจจากสังคมว่าเป็นทฤษฎีแรกที่มีอิทธิพลและนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวในบริบทของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว เนื่องจากมีแนวคิดพื้นฐานที่ให้ความสำคัญต่อบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวและของสังคม โดยเชื่อว่า บุคคลมีความสามารถในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งต่างๆ ในสังคม ตามแนวทางที่บุคคลในสังคมนั้นๆ ต้องการ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคล หมายความว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาในอดีต ไม่ได้เป็นตัวกระทำให้บุคคล หรือสมาชิกรอบครัวและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งต่างๆ

แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากนักทฤษฎี นักวิจัย และนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวและได้รับความสนใจจากสังคม เนื่องจากเป็นแนวคิดที่นำไปสู่รากฐานการวิจัย โดยเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของครอบครัว เป็นการศึกษารอบครัวอย่างมีระเบียบแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับการที่นักวิทยาศาสตร์ทำการศึกษาวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ตัวอย่างเช่น นักฟิสิกส์ นักเคมี และนักดาราศาสตร์ เป็นต้น ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวให้ความสำคัญกับกระบวนการเชิงประจำชั้น นับเป็นจุดแข็งของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว จึงทำให้ทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจจากนักทฤษฎี นักวิจัย และนักวิชาการต่างๆ ในการศึกษาด้านครอบครัว จนถึงปัจจุบัน